

Els valors i principis fundacionals de la Unió Europea en temps d'incertesa i policrisi

Joan Lluís Pérez Francesch
Catedràtic de Dret Constitucional (UAB)
JoanLuis.Perez.Francesch@uab.cat
ORCID: 0000-0002-6693-0310

1. INTRODUCCIÓ

La Unió Europea com a organització supraestatal d'integració dels Estats membres en una instància superior respon a interessos, però també a valors i principis. A efectes analítics és convenient separar-los. Trobem interessos com la defensa geoestratègica comuna, el benestar econòmic, la reacció davant la inseguretat jurídica, però també valors, com aquells que el Tractat de la Unió Europea (TUE, en endavant) estableix a l'article 2. Recordem que ens diu que la UE es fonamenta en els valors de respecte de la dignitat humana, llibertat, democràcia, igualtat, Estat de dret i respecte dels drets humans, inclosos els drets de les persones que pertanyen a minories. Valors que el mateix precepte considera que són comuns a tots els Estats membres. A més, l'article 3 del TUE estableix com a finalitat, en primer lloc, promoure la pau, els seus valors i el benestar dels seus pobles.¹

La *pau* al continent europeu ha estat, des de l'inici, l'objectiu primordial de la Unió Europea. Una pau entesa com absència de guerra entre els Estats, mitjançant la creació d'estructures organitzatives comunes. Una pau, però, que primer amb la guerra dels Balcans i ara, amb la invasió russa d'Ucraïna, s'ha posat a primera línia com a exigència política i està comportant un augment significatiu de la despesa militar, per no dir res de la por a perdre el paraigües defensiu dels Estats Units, que s'ha tingut com fins ara.

D'altra banda, des de sempre, la UE s'ha preocupat de protegir i regular la *llibertat* de moviment de mercaderies, treballadors, serveis i capitals. Una llibertat que ha suposat la lluita contra monopolis i restriccions derivades de la pràctica empresarial o de la tutela estatal. Així, a la *Declaració sobre la identitat europea*, aprovada a la

¹ Les referències anteriors són del TUE en la seva formulació actual del Tractat de Lisboa, de 13 de desembre de 2007.

Cimera de Copenhaguen, de 1973,² es fixaren els principis de democràcia representativa: Estat de dret, justícia social i respecte dels drets humans, com a propis de la identitat europea. Anys més tard, la *Declaració sobre la Democràcia*, del Consell Europeu de 7-8 de abril de 1978,³ es dirigeix als Estats membres i candidats, exigint-los el compliment dels principis acabats d'esmentar. Es tracten, per tant, d'uns estàndards jurídics-polítics ineludibles per tal de fornir uns elements comuns a l'espai europeu.

El Tractat de Maastricht del 1992 va donar un pas més enllà en la idea de llibertat, tot configurant la *ciudadania europea*. Al preàmbul s'estableix que els Estats membres confirmen l'adhesió als principis de llibertat, democràcia i respecte als drets humans i a las llibertats fonamentals i de l'Estat de dret, mentre que a l'article F, paràgraf 2, s'afirma que:

La Unión respetará los derechos fundamentales tal y como se garantizan en el Convenio Europeo para la Protección de los Derechos Humanos y de las Libertades Fundamentales firmado en Roma el 4 de noviembre de 1950, y tal y como resultan de las tradiciones constitucionales comunes a los Estados miembros como principios generales del Derecho comunitario.

El Tractat d'Amsterdam, de 1997, complementa aquesta formulació, en afegir, al preàmbul, l'adhesió dels Estats membres als drets socials fonamentals, tal com es definien a la Carta Social Europea, signada a Torí, el 18 d'octubre de 1961;⁴ i a la Carta comunitària dels drets socials fonamentals dels treballadors, de 1989.⁵ També s'incorpora un procediment sancionador als Estats membres, en el cas que es produeixi una violació greu i persistent dels principis de llibertat, democràcia, respecte dels drets humans, de les llibertats fonamentals i de l'Estat de dret. Ens trobem en una nova dimensió, imperativa, que pot comportar la suspensió del dret de vot en el si del Consell.

El Tractat de Niça, de 2001, segueix en la mateixa línia, i posa èmfasi també en la seguretat i defensa comuna al servei dels principis i valors reiterats. I, per fi, arribem

² *Déclaration sur l'identité européenne* (Copenhague, 14 décembre 1973). Es pot consultar al portal CVCE.eu en les tres llengües originals (francès, anglès i alemany) i en espanyol en aquest portal de la Universitat de Barcelona:

<https://www.ub.edu/ciudadania/hipertexto/europa/introduccion/cumbrecop.htm>

³ *Déclaration sur la démocratie du Conseil européen de Copenhague* (7 et 8 avril 1978). Es pot consultar al portal CVCE.eu en francès i alemany.

https://www.cvce.eu/content/publication/2006/10/17/2462ad5d-8886-4e56-9b72-f84189f586a9/publishable_fr.pdf

⁴ La Carta Social Europea és un tractat del Consell d'Europa sobre drets humans que es va obrir a la signatura el 18 d'octubre del 1961 i va entrar en vigor inicialment el 26 de febrer del 1965, després que Alemanya Occidental es convertís en la cinquena de les 13 nacions signants a ratificar-ho. Per al 1991, 20 nacions l'havien ratificat. En 1996, es va efectuar una revisió de la Carta, ampliant els drets reconeguts a la de 1961. Aquesta Carta Social Europea Revisada es troba vigent a la majoria de països europeus en reemplaçament de la carta original. Tota la informació sobre la Carta Social Europea es pot consultar al web del Consell d'Europa: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter>

⁵ Es pot consultar al Portal de Publicacions Oficials de la UE: <https://op.europa.eu/es/publication-detail/-/publication/51be16f6-e91d-439d-b4d9-6be041c28122>

al Tractat de Lisboa, de 2007, que configura l'actual UE, hereva de l'evolució anterior⁶ i que va incorporar amb ple valor jurídic la Carta de Drets Fonamentals de la UE. La Carta va ser formalment proclamada a Niça el desembre de 2000 pel Parlament Europeu, el Consell de la Unió Europea i la Comissió, però va ser amb l'entrada en vigor del Tractat de Lisboa, el desembre del 2009, que va passar a ser jurídicament vinculant i amb la mateixa validesa jurídica que els tractats de la UE.

La Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea va sistematitzar tot el que fins aquell moment el Tribunal de Justícia de la UE (TJUE, en endavant) havia estat considerant com a principis generals del dret. Amb la Carta, tant la incorporació de nous Estats com el funcionament dels Estats membres, estaran condicionats al respecte dels drets humans. Però anant més enllà, el TUE també estableix que la Unió s'adherirà al Conveni Europeu per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals del Consell d'Europa —amb la important jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans, amb seu a Estrasburg—, i que els drets fonamentals que garanteix aquest Conveni —i tots els que són fruit de les tradicions constitucionals comunes als Estats membres—, formaran part del Dret de la Unió com a principis generals (art. 6 TUE). Es consagra, així, allò que en podríem dir la part dogmàtica del concepte de Constitució. Segons el principi de competència, la Carta s'aplica a les institucions europees i al dret produït per elles, amb l'important paper interpretatiu del TJUE.

Seguint amb l'anàlisi del TUE, veiem que l'art. 10 estableix que el funcionament de la Unió es basa en la democràcia representativa, tot afirmant que els ciutadans estaran directament representats a la Unió a través del Parlament Europeu i que els Estats membres estaran representats al Consell Europeu pels Caps d'Estat o de Govern i al Consell pels governs i que els representants dels Estats al Consell de la UE seran democràticament responsables.

La participació directa en el procediment legislatiu s'intenta promoure mitjançant la iniciativa ciutadana europea; és a dir, ofereix la possibilitat de què els ciutadans presentin textos que es puguin convertir en normes jurídiques de la Unió. S'exigeix, això sí, que la iniciativa tingui el suport d'almenys un milió de ciutadans de la Unió, que siguin nacionals d'un nombre significatiu d'Estats membres i que el tràmit es faci a través de la Comissió Europea.

Respecte aquests valors a a nivell internacional, l'art. 21.1 del TUE estableix, amb total precisió i claredat, que

La acción de la Unión en la escena internacional se basará en los principios que han inspirado su creación, desarrollo y ampliación y que pretende fomentar en el resto del mundo: la democracia, el Estado de Derecho, la universalidad e indivisibilidad de los derechos humanos y de las libertades fundamentales, el respeto de la dignidad humana, los principios de igualdad y solidaridad y el

⁶ També recull els elements essencials del projecte de tractat pel qual s'instituïa una Constitució per Europa, que va fracassar, el 2005, en no ésser ratificat per referèndum a França i a Holanda.

respeto de los principios de la Carta de las Naciones Unidas y del Derecho internacional.

El Tractat de Funcionament de la UE (TFUE) —que desenvolupa el TUE— estableix, a més, que, en totes les seves accions, la Unió s'ha de fixar com a objectiu eliminar les desigualtats entre l'home i la dona i promoure'n la igualtat (art. 8 TFUE); un nivell d'ocupació elevat, amb la garantia d'una protecció social adequada, amb la lluita contra l'exclusió social i amb un elevat nivell d'educació, formació i protecció de la salut humana (art. 9 TFUE); lluitar contra tota discriminació per raó de sexe, raça o origen ètnic, religió o conviccions, discapacitat, edat o orientació sexual (art. 10 TFUE); la protecció del medi ambient i el foment d'un desenvolupament sostenible (art. 11 TFUE); la protecció dels consumidors (art. 12 TFUE); el benestar dels animals (art. 13 TFUE); l'efectivitat dels serveis d'interès econòmic general (art. 14 TFUE); el principi d'obertura en actuació de les institucions, òrgans i organismes de la Unió (art. 15 TFUE); i el respecte de les comunitats religioses i de les organitzacions filosòfiques i no confessionals (art. 17 TFUE). Es tota una declaració de principis, que ha d'orientar el funcionament de la UE que, com es pot observar, afecta no tan sols als drets civils i polítics sinó també als socials, econòmics i culturals. Es a dir es troba en sintonia amb els elements que configuren el que els constitucionalistes anomenen Estat social i democràtic de Dret.

La UE, com veiem, se sosté sobre el principi de respecte als drets fonamentals, un element clau del concepte d'Estat de dret.

2. EL RESPECTE A L'ESTAT DE DRET

De les línies precedents es desprèn, clarament, que el manteniment de l'Estat de dret és una preocupació important de la UE, no tan sols davant pràctiques contraries al principi de legalitat, sinó respecte a polítiques autoritàries i repressives de la llibertat i de la igualtat, amb el gran cavall de batalla de la pèrdua d'independència del poder judicial.

Sota la clàusula Estat de dret hi ha la necessitat de respectar els valors i principis esmentats més amunt. Podem dir, per tant, que l'Estat de dret no és qualsevol Estat amb dret, sinó que cal una funció del dret en relació al poder públic establert, que realment delimiti les competències i les actuacions dels diversos poders públics, d'acord amb el principi de normativitat, la separació de poders, la independència judicial, la limitació efectiva del poder executiu (govern i administració) i la garantia dels drets fonamentals.

S'entén que el respecte a les estructures de l'Estat de dret ha de tenir una legitimitat democràtica. Per a la UE, la clàusula de l'Estat de dret és un valor constitutiu. No es pot interpretar com un valor aïllat dels altres i menys encara contraposat. Actualment, però, es dona algun enfrontament dialèctic sobre la ponderació entre aquests dos elements, Estat de dret i democràcia, quan, per exemple, en el procés sobiranista català la vinculació a la legalitat no sempre s'ha deixat connectar amb la

voluntat popular, en una dinàmica que ha polaritzat el debat entre aquest dos elements, fins i tot al mateix Parlament Europeu.

El gran problema de la formulació de l'Estat de dret és no caure en una mena de tirania de la interpretació legalista de les normes, sense sensibilitat per a noves propostes i sense l'empatia suficient per part dels responsables dels poders públics als processos de canvi i de reforma normativa. La llei no pot ser una cuirassa per impedir les propostes ciutadanes, com, al meu parer, ha passat a Catalunya els darrers anys, amb l'argument que no és possible perquè és inconstitucional o va contra els tractats fundacionals, sense cap resposta més. La democràcia no és només una forma de govern, sinó també una forma de vida, oberta al debat racional, a la proposta, al diàleg, a la tolerància, a la separació de poders i a la interpretació dels drets a partir del principi *favor libertatis*⁷ (per això costa d'entendre en la mentalitat europea l'afecció a la persecució penal de càrrecs representatius que s'ha mostrat a Espanya darrerament).

D'altra banda, s'ha qüestionat la qualitat del seu Estat de dret en Hongria o Polònia, endinsant-se en allò que alguns han anomenat democràcia il·liberal: poca o nul·la separació de poders, escàs pluralisme polític i persecució de l'oposició política, amiguisme en les institucions i, fins i tot, amb duplicitats d'òrgans. En definitiva, polítiques que han encarnat valors incompatibles amb els fundacionals de la UE. De moment han funcionat les amenaces i no sembla que interessi a cap de les parts l'aplicació de mesures més dràstiques.

En tot cas, cal destacar que la UE està preocupada per la qualitat de l'Estat de dret. La Comissió Europea, mitjançant la Comunicació *Un nuevo marco de la UE para reforzar el Estado de Derecho*, de l'11 de març de 2014, va establir l'anomenat marc de l'Estat de dret, el qual va crear un procediment per advertir a un Estat membre que està en una situació crítica, abans d'aplicar el procediment sancionador, pel qual es poden suspendre drets derivats de l'aplicació dels tractats a l'Estat membre de què es tracti, inclosos els drets de vot del representant del Govern d'aquest Estat membre al Consell de la UE (l'art. 7 TUE).

També tenim l'Informe anual sobre l'Estat de dret (*Rule of law report*), que es publica des de 2020,⁸ on es valora aquest punt tant pel que fa a cadascú dels Estats membres com al funcionament de la pròpia UE. El seu objectiu bàsic és estimular la cooperació interinstitucional, animar totes les institucions de la UE a contribuir d'acord amb les seves funcions institucionals respectives i evitar que els problemes sorgeixin o s'aprofundeixin més. Tot amb el propòsit de trobar solucions per salvaguardar i protegir l'Estat de dret.

En tercer lloc, cal destacar el mecanisme relatiu a la condicionalitat de l'Estat de dret, que s'estableix al Reglament 2020/2092 del Parlament Europeu i del Consell. Gràcies a aquest mecanisme, des del 2021, el pressupost de la Unió compta amb un nivell de protecció addicional en aquells casos en què la vulneració dels principis de

⁷ Forma abreujada de: *In dubio favor libertatis* (En el dubte, a favor de la llibertat).

⁸ Tots els informes estan disponibles en aquest web: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/annual-rule-law-cycle_en

l'Estat de dret afecti o amenaci d'afectar els interessos financers de la UE. Aquest nou règim de condicionalitat permet a la UE prendre mesures com ara la suspensió de pagaments o les correccions financeres per protegir el pressupost. Alhora, els perceptors i beneficiaris finals dels fons de la Unió han de continuar rebent els pagaments directament dels Estats membres de què es tracti.

També hi ha el recurs per incompliment del Dret de la UE, que la Comissió pot interposar davant el TJUE, per tal d'exigir que un Estat membre respecti els Tractats Constitutius, procediment que poden fer servir els altres Estats. D'altra banda, els actes de les institucions europees que vulnerin drets fonamentals continguts a la Carta dels Drets Fonamentals de la UE poden ser objecte de recurs de nul·litat davant del TJUE, per violació dels Tractats (art. 6.1 TUE i art. 263 TFUE), mentre que els actes dels Estats membres que vulnerin drets fonamentals de la UE en aplicació del Dret europeu seran recurribles davant dels tribunals ordinaris dels Estats.

En conclusió, podem afirmar que els valors i principis de la UE impregnen la seva actuació i doten de contingut la clàusula d'Estat de dret. Si bé la UE no té formalment una Constitució, sí que podem entendre que té els elements materials d'aquesta: una part dogmàtica i una part orgànica; unes estructures en les que hi ha una separació de poders que afecta de forma notòria a la independència judicial; el respecte a uns drets fonamentals que poder ser accionats pels ciutadans; i una estructura jurídica que limita els poders públics. El Dret té un paper important en la configuració i en el funcionament de la UE. També la democràcia, intrínseca a l'Estat de dret en les coordenades actuals.

3. ELS REPTES DE LA UNIÓ EUROPEA

Després de les eleccions parlamentàries, del mes de juny de 2024, s'han obert nous escenaris. Els estudiosos consideren que hi haurà un nou cicle. Vivim una època de grans canvis i d'incerteses. Des de la seva fundació, la UE ha patit un procés de grans transformacions. Aquesta estructura supraestatal s'haurà d'adaptar a nous desafiaments. La guerra a Ucraïna, però també a Gaza,⁹ i, recentment, el retorn de Donald Trump a la presidència dels USA, han situat la UE al bell mig del debat sobre el respecte a les seves finalitats fundacionals, segons es desprèn de l'art. 3 del TUE. La dependència defensiva respecte dels Estats Units i la OTAN han fet aparèixer opinions en contra de l'increment de la despesa militar. El paper de la UE des de la perspectiva geoestratègica és una font de preocupacions, en augmentar el pes de la Xina, Rússia o la Índia. Caldrà un nou posicionament al món, més ferm i amb perfil propi, amb les dificultats que comporta, especialment per tal de garantir la seguretat, però també la llibertat, definitòria del projecte polític que suposa la UE.

De fet, en els propers anys la UE es jugarà ésser un dels grans projectes democràtics del segle XXI o quedar empantanegada per tensions burocràtiques que

⁹ El 15 de gener de 2025 es va acordar un alto el foc, que va entrar en vigor quatre dies després i que segueix vigent.

poden ofegar-la —com la híper regulació— o per la cada cop més gran presència institucional de partits xenòfobs, d'extrema dreta i amb tics autoritaris, que poden posar importants pals a les rodes al projecte europeu.

Ens haurem de plantejar què restarà de la ciutadania europea i de l'ordre de convivència, basat en els valors fundacionals de l'art. 2 TUE. Uns valors que, com hem vist, es consideren comuns a tots els Estats membres. Per això, caldrà també tenir present l'enfrontament amb alguns Estats dominats per allò que s'ha dit democràcia il·liberal, on no es compleixen els requeriments de l'Estat democràtic de dret. També hem de fer esment als reptes de la transició ecològica verda i de la tecnologia, a més de la intel·ligència artificial, on fins ara la UE ha exercit un lideratge considerable, impulsant regulacions jurídiques vinculants.

El posicionament en temes com aquests, dins d'un escenari convuls, incert i/o amenaçador, afectarà les polítiques de les institucions europees, però també requerirà d'una conscienciació col·lectiva, en relació al fet que no es poden perdre els valors que van originar la Unió Europea, com recorda en aquest número la professora Maria Mut Bosque.

Certament avui la UE es troba en un escenari de "policrisi" (Zeitlin et al, 2019), amb múltiples amenaces que la poden desarmar com a projecte polític. Per a Ferran Sáez Mateu (2024), la UE va en sentit contrari. Aquest autor considera que la UE es troba en el moment més delicat de la seva curta història, ja que els seus valors ja no són un far per al món i el seu model de societat és percebut per molts com a decadent. De fet, fins i tot dins algunes de les estructures de la mateixa UE, com ara el Parlament Europeu, floreixen grups que critiquen radicalment el projecte europeu, situant-se en l'òrbita de Trump o Putin.

El populisme està en voga i alguns temes de debat, com la política migratòria, són agafats com a emblema per generar grans reaccions contra l'immigrant, definit com el causant de tots els mals. La gestió externalitzada de les fronteres a tercers Estats està agreujant la problemàtica de la immigració, amb el corresponent risc de deportacions massives, la qual cosa podria fer grinyolar els valors europeus, però també les normes constitucionals estatals, en vulnerar-se la dignitat de les persones, com hem vist a Itàlia, amb decisions governamentals declarades il·legals pels jutges. I això succeeix en un context en el que augmenta el suport del sector jove de la població a grups extremistes, que posen en dubte l'*establishment* (se suposa que motivats per cert sentiment d'exclusió i d'incertesa dins del sistema social, polític i econòmic).

Mentrestant, patrocïnats per les pròpies institucions europees, continuen els cants de sirena de la llibertat econòmica i de la millora de la competitivitat davant dels

Estats Units i la Xina. En efecte, l'informe Draghi¹⁰ i l'informe Letta¹¹ posen èmfasi en la baixa productivitat europea i proposen mesures per enfortir l'economia, basades en la millora de la integració del mercat únic, reduir la burocràcia i l'excessiva regulació, promoure la innovació i augmentar el finançament comú. Postulen en definitiva, més inversió i una revisió radical de la política industrial.

A banda de la qüestió econòmica i industrial, la UE és conscient que cal superar la dependència militar dels Estats Units. Aquesta qüestió comporta una visió geoestratègica pròpia, una dedicació molt més gran de recursos i un augment de la consciència de seguretat i defensa. L'informe Niinistö incideix en aquests aspectes, amb la mirada posada en l'amenaça russa. L'assessor especial d'Ursula von der Leyen i expresident de Finlàndia, va presentar, el 30 d'octubre de 2024, el seu informe sobre el reforçament de la preparació civil i militar d'Europa, en el que assenyalava que la Unió no té un pla comú en cas d'agressió armada i creu que el bloc s'ha de replantejar la manera com concep la seva seguretat. Suggereix que el 20 % del pressupost de la Unió es destini a seguretat i a preparació davant de les crisis.

En definitiva, són reptes molt transcendents als que cal donar resposta. Amb aquest número de la nostra revista *Quaderns IEE*, que coincideix amb els quaranta anys d'estudis europeus a la UAB, volem contribuir a fer propostes per redreçar el projecte europeu, que considerem no ha de perdre el nord dels seus valors fundacionals, malgrat les amenaces i perills que l'envolten.

4. LES APORTACIONS DEL PRESENT NÚMERO DE LA REVISTA

El present número de *Quaderns IEE: revista de l'Institut d'Estudis Europeus* presenta diferents aportacions, en forma d'estudis, notes i recensions. La professora Maria Mut Bosque, a *La Unión Europea: el difícil equilibrio entre una identidad común basada en los valores fundacionales y el respeto a las identidades nacionales*, reflexiona sobre la identitat de la UE des d'una perspectiva jurídic filosòfica, explorant la hipòtesi que l'essència mateixa de la seva identitat es fonamenta en una interacció delicada i necessària entre dues dimensions: d'una banda, una identitat comunitària sustentada

¹⁰ L'economista i exprimer ministre italià Mario Draghi va lliurar el 9 de setembre de 2024 un informe, a petició de la Comissió Europea, que assenyalava el camí a seguir per a una Europa més competitiva. L'informe Draghi proposa una estratègia per frenar el declivi econòmic de la UE davant d'altres potències. Considera que només amb un enfocament comú europeu, centrat en el creixement, la UE podrà afrontar amb èxit els reptes que té plantejats: la transformació tecnològica, la descarbonització, la seguretat econòmica i el manteniment del model social europeu. Tota la informació sobre aquest informe està disponible en aquest web: <https://equipoeuropa.org/informe-draghi-ue-competitiva/>.

¹¹ El juny del 2023, el Consell Europeu va sol·licitar que es presentés un informe d'alt nivell sobre el futur del mercat únic, una de les peces clau del procés d'integració europeu. Durant la Presidència espanyola del Consell de la UE, el 15 de setembre del 2023, l'exprimer ministre de la República d'Itàlia i actual president de l'Institut Jacques Delors, Enrico Letta, va acceptar la proposta per posar-se a càrrec de l'elaboració de l'informe. El 17 d'abril de 2024, ja durant la Presidència belga, l'informe va ser presentat sota el títol "Much more than a market" (Molt més que un mercat). L'informe es pot consultar al web del Consell Europeu: <https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf>

en els valors originaris plasmats als textos fundacionals de la UE; de l'altra, les identitats nacionals de cada Estat membre, que reflecteixen la riquesa de les seves tradicions jurídiques, sensibilitats culturals i creences religioses. Al llarg del treball s'aborda com l'equilibri entre les tradicions nacionals i els valors comunitaris, encara que és essencial, planteja complexitats interpretatives significatives, per tal de preservar l'ànima del projecte europeu. Es planteja que la Unió Europea necessita redescobrir la seva essència i reafirmar-ne el compromís amb un projecte basat en la seva pròpia història i valors originaris. Només així podrà superar els desafiaments interpretatius i construir una identitat veritablement europea que transcendeixi les influències d'institucions globals alienes a la seva tradició i que inspirei els ciutadans i recuperi el sentit profund de la seva identitat fundacional.

Gerard Gros Muñoz, a *La veracitat periodística com a garantia de seguretat a la Unió Europea*, analitza l'amenaça de la desinformació i les reaccions que les institucions europees han plantejat. Juntament amb la preocupació per la normativa, es planteja la importància de la responsabilitat dels mitjans de comunicació i de les xarxes socials, que han de vetllar perquè la informació que hi publiquen sigui verídica. S'analitzen casos i mesures preses per part de la Unió Europea per mitigar la desinformació i vetllar perquè la ciutadania rebi informació veraç. També s'estudien els efectes que això podria tenir en la seguretat.

Un tercer estudi és el d'Alfredo Ramírez Nárdiz: *Transparencia en la Corona española: análisis de las Instrucciones sobre procedimiento presupuestario y contabilidad de la Casa del Rey a la luz de la normativa española y europea*. Aquest text analitza les esmentades *Instrucciones*, confrontant-les amb les exigències de transparència tant de la normativa espanyola com de la Unió Europea, amb l'objectiu de comprovar el nivell de compliment per part de la Casa del Rei en aquest àmbit. La conclusió és que ha millorat considerablement en relació a temps anteriors, però encara hi ha qüestions on s'ha de millorar, com en els viatges i en els impostos que es paguen.

A continuació, es publica l'estudi de Magda Ennaji Térmens, *Anàlisi del Pacte sobre Migració i Asil de la Unió Europea*. Aquest treball, que en una versió prèvia va rebre el premi al millor treball final de Màster dels Premis Llegat Pasqual Maragall 2024, analitza el Pacte des de dues perspectives: el procés negociador i els factors que han donat lloc a l'adopció del nou marc jurídic, tot destacant-ne les disposicions normatives més controvertides i que susciten més preocupació en alguns sectors pel seu enfocament prioritàriament securitari de la gestió de les fronteres exteriors de la Unió Europea, en comptes de basar-se en la protecció dels drets humans i que poden ocasionar violacions del dret internacional i europeu, especialment del dret d'asil. La raó principal d'aquesta visió és el discurs polític de la por, que ha arrelat a la política europea els darrers anys, i l'augment del pes polític de partits populistes i xenòfobs als Estats membres.

Li segueix l'article de Camille Vasquez, *La cooperació penitenciària com a herramienta para el control del crimen organizado transnacional: lecciones y desafíos para la UE y el regionalismo latinoamericano*, on s'analitzen bones pràctiques en matèria de cooperació penitenciària per tal de generar més control del crim organitzat

transnacional a la Unió Europea i a Amèrica Llatina. Posa l'èmfasi en els mecanismes que poden desenvolupar instruments de cooperació entre les dues regions, ateses les connexions de les organitzacions criminals en els dos espais. Reflexiona també sobre els mitjans necessaris per fer de les presons uns espais més controlats i en els que no augmenti la criminalitat transnacional, ja que avui dia les presons són un brou de cultiu de la delinqüència i del manteniment de lligams entre organitzacions criminals.

Finalment, pel que fa als estudis, presentem el de Sara Cardona Rubio, *The European degree blueprint: United in or divided by diversity?*, en el que s'analitza el projecte de crear un nou tipus de titulació que serà emesa conjuntament per autoritats regionals, nacionals o institucionals, reconeguda automàticament a tota la Unió Europea. Aquest projecte respon a diverses tendències que s'observen dins la UE actualment. Per exemple, la consolidació de l'economia del coneixement; la necessitat d'assolir l'autonomia estratègica; i la urgència de combatre les creixents desigualtats socials, les quals contribueixen a crear societats polaritzades. El diploma europeu, si bé busca ser inclusiu i fomentar la identitat europea, tanmateix, és, segons l'autora, potencialment exclouent i pot provocar discriminacions, causades per motius econòmics, que afecten l'aprenentatge de llengües i això, alhora, dificulta les possibilitats de fer mobilitats internacionals.

A continuació, el lector podrà trobar dues notes. Carlos Pérez Padilla a *Un nuevo impulso a la democracia europea. Nuevos instrumentos de democracia deliberativa aplicados al proceso legislativo de la Unión Europea*, destaca la força de la deliberació política des de la Conferència sobre el Futur d'Europa, que es celebrà entre el 2021 i el 2022. Es presenta la nova generació de panells europeus de ciutadans, com ara la nova Plataforma de Participació Ciutadana, un portal *online* actiu des de febrer de 2024. Una segona nota és *Llibertat d'informació, chilling effect i espai de llibertat, seguretat i justícia. Comentari a la sentència Real Madrid Club de Fútbol/ Société Éditrice du Monde (TJUE, sentència de 4 d'octubre de 2024, as. C-633/22)*, que signa en Ferran Armengol i Ferrer, on es destaca la protecció de la llibertat d'expressió i informació reconeguda en l'article 11 de la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea. Aquesta sentència fa referència a l'execució a França d'unes sentències dictades per diversos tribunals espanyols per les quals l'empresa *Société Éditrice du Monde*, editora del diari *Le Monde*, havia d'indemnitzar el *Real Madrid Club de Fútbol* i el director dels seus serveis mèdics, per la publicació en aquell rotatiu d'una informació sobre pràctiques de dopatge. La vinculació entre l'excepció d'ordre públic i la vulneració de l'article 11 de la Carta ve determinada, segons la sentència, per l'elevat import de la indemnització reclamada, que podria produir un greu desequilibri financer a la societat demandada i repercutir en un efecte dissuasiu ("chilling effect") a l'hora de publicar informacions d'interès general, tant per al diari *Le Monde* com per a la resta de periodistes i mitjans de comunicació.

A l'apartat de ressenyes, el lector podrà trobar un comentari del llibre *Los lobbies. Presente y futuro de la regulación de los grupos de interés en España y en Europa*, de Joan Ridao i Irene Araguàs, escrit per Damià del Clot i Trias. Destaquen que a l'Estat espanyol no existeix una normativa sobre *lobbies* a nivell estatal, però sí a nivell

autonòmic, local i europeu. Consideren que és un avenç insuficient que repercuteix en la qualitat de la democràcia. Un segon comentari és el que signa Guillem Pursals Jaime, sobre el llibre de Francisco Michavila Pitarch, *Inquietudes de un europeo*, en què s'aborda l'ideal de l'europeisme i l'objectiu d'assolir la unió federal dels europeus en un projecte polític construït a partir de la cultura, la ciència i la història dels pobles actuals de la Unió Europea.

Per últim, com a cada número, Concepció Muñoz, responsable de la producció editorial de la revista, fa una recopilació dels pròxims esdeveniments sobre la UE.

5. REFERÈNCIES

Carta de los Derechos Fundamentales de la Unión Europea (DO C 202 de 7.6.2016, p. 389–405). http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2016/oj

Carta Social Europea Turín, 18 de octubre de 1961. Consejo de Europa (Estrasburgo). <https://www.acnur.org/fileadmin/Documentos/BDL/2002/1934.pdf>

Carta Social Europea (revisada) Estrasburgo, 3.V. 1996. <https://rm.coe.int/168047e013>

Comisión Europea (1990). *Carta comunitaria de los derechos sociales fundamentales de los trabajadores*. Oficina de Publicaciones. <https://op.europa.eu/es/publication-detail/-/publication/51be16f6-e91d-439d-b4d9-6be041c28122>

COMUNICACIÓN DE LA COMISIÓN AL PARLAMENTO EUROPEO Y AL CONSEJO Un nuevo marco de la UE para reforzar el Estado de Derecho. COM/2014/0158 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX:52014DC0158>

Consejo Europeo de Tampere (15 y 16 de octubre De 1999). *Conclusiones de la Presidencia*. https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_es.htm

Council of Europe (1950). *European Convention on Human Rights*. <https://www.coe.int/en/web/human-rights-convention>

Declaration on European Identity (Copenhagen, 14 December 1973). *Bulletin of the European Communities*. December 1973, No 12. https://www.cvce.eu/en/obj/declaration_on_european_identity_copenhagen_14_december_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.html

Déclaration sur la démocratie du Conseil européen de Copenhague (7 et 8 avril 1978).
Bulletin des Communautés européennes. 1978, 11e année, n° 3.

https://www.cvce.eu/en/obj/declaration_sur_la_democratie_du_conseil_europeen_de_copenhague_7_et_8_avril_1978-fr-c054acb7-0d62-466b-81ed-30c40f097567.html

Draghi, D. (2024). *The future of European competitiveness*.

https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en#paragraph_47059

Letta, E. (2024). *Much more than a market*.

<https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf>

Niinistö, S. (2024). *Safer together: A path towards a fully prepared Union*.

https://commission.europa.eu/document/5bb2881f-9e29-42f2-8b77-8739b19d047c_en

Reglamento (UE, Euratom) 2020/2092 del Parlamento Europeo y del Consejo de 16 de diciembre de 2020 sobre un régimen general de condicionalidad para la protección del presupuesto de la Unión (DO L 433I de 22.12.2020).

<http://data.europa.eu/eli/reg/2020/2092/oj>

Saez, F. (2024, 12 de novembre). Europa contra el món. *Ara*.

https://www.ara.cat/opinio/europa-mon_129_5198596.html

Tratado de la Unión Europea (DO C 191 de 29.7.1992, p. 1–112).

<http://data.europa.eu/eli/treaty/teu/sign>

Zeitlin, J., Nicoli, F., & Laffan, B. (2019). Introduction: the European Union beyond the polycrisis? Integration and politicization in an age of shifting cleavages. *Journal of European Public Policy*, 26(7), 963–976.

<https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1619803>